

XXI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ.

21ST INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS.

Place: Kurdějov (Czech Republic)
June 13-15, 2018

Publisher: Masarykova univerzita, Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *21st International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8969-3

ISBN 978-80-210-8970-9 (online : pdf)

FUNGOVÁNÍ POLITIKY CESTOVNÍHO RUCHU Z POHLEDU MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ

Functioning of tourism public policy from the view of small and medium-sized enterprises

ONDŘEJ REPÍK

Katedra regionální ekonomie a správy *Dept. of Regional Economics and Administration*
Ekonomicko-správní fakulta *Faculty of Economics and Administration*
Masarykova univerzita *Masaryk University*
✉ *Lipová 41a 602 00 Brno, Czech Republic*
E-mail: ondrej.repik@econ.muni.cz

Anotace

Článek je věnován problematice veřejné podpory cestovního ruchu z pohledu malých a středních podniků. Pohled podnikatelů na funkčnost veřejného sektoru a jeho efektivitu představuje nový vhled do problematiky a je často zdrojem neotřelých názorů. Základ článku tvoří sumarizace zjištění z provedeného terénního šetření mezi vybranými zástupci podnikatelských subjektů v cestovním ruchu. Součástí článku je také sumarizace hlavních názorů a přístupů, které zaznívají v odborné literatuře. Cílem článku je seznámit čtenáře a odbornou veřejnost s výstupy prvotní fáze terénního šetření provedeného mezi podnikatelskými subjekty v cestovním ruchu a dílčím cílem je komparace výstupů s tvrzeními autorů odborné literatury. V průběhu zpracování článku byly použity metody induktivně-deduktivní, dále komparace, deskripce, abstrakce a analogie.

Klíčová slova

cestovní ruch, MSP, bariéry, veřejná podpora, spolupráce, vzdělávání, dotace, infrastruktura

Annotation

The article deals with public support of tourism from the perspective of SMEs. The view of entrepreneurs on the functioning of public sector and its effectiveness is a new insight into the issue and is often a source of fresh opinions. Basis of the article is summing up the main findings from the field survey carried out among selected representatives of business entities in tourism. The article also summarize the main ideas and approaches that sound in literature. Aim of the article is to acquaint reader and professional public with the outcomes of initial phase of field survey carried out among entrepreneurial subjects in tourism. Partial aim is the comparison of outputs with claims of the authors of scientific literature. In the text of this article there were used induction-deductive methods, methods of comparison, description, abstraction and analogy.

Key words

tourism, SME, barriers, public support, cooperation, education, subsidy, infrastructure

JEL classification: *H20, H32, H40, O10, R11, Z30*

Úvod

Veřejný sektor ovlivňuje podnikatelské subjekty v cestovním ruchu prostřednictvím politiky cestovního ruchu. Využívá k tomu nejrůznější nástroje, s nimiž operují nositelé, kteří fungují v určité institucionální struktuře. Intervence veřejného sektoru v podobě politiky cestovního ruchu lze popsat a zhodnotit empiricky nebo vyjít z odborné literatury. Třetí cestou je dotázat se přímo aktérů v cestovním ruchu. Podobné terénní šetření poskytuje svým způsobem unikátní informace a názory, které často nelze vyčíst v odborné literatuře ani je nelze vyvodit v rámci nejrůznějších analýz dostupných dat. Autor článku se cestovnímu ruchu věnuje dlouhodobě a v posledních letech zaměřil svoji pozornost na problematiku malého a středního podnikání v cestovním ruchu. Základem jeho výzkumných aktivit v této oblasti je právě terénní šetření mezi zástupci MSP s cílem získat informace o jejich

pohledu na dosavadní činnost veřejného sektoru, o jejich absorpční kapacitě (resp. potřebách), o jejich pohledu na příčiny nefunkčnosti a na budoucí podobu veřejné podpory cestovního ruchu.

Problematika podnikatelské činnosti v cestovním ruchu je poměrně složitá a musí být na ni pohlíženo komplexně. Současně je spojena s vynakládáním většího množství veřejných prostředků. Na druhou stranu rozhodování nositelů politiky cestovního ruchu často probíhá bez dobré znalosti všech aspektů a celého prostředí. Činnost veřejného sektoru je tak mnohdy pouze intuitivní. Tyto teze v podstatě potvrdil také realizovaný výzkum. Cílem článku je seznámit čtenáře a odbornou veřejnost s výstupy prvotní fáze terénního šetření provedeného mezi podnikatelskými subjekty v cestovním ruchu. Dílčím cílem je srovnání těchto výstupů s tvrzeními autorů odborné literatury. V průběhu zpracování článku byly použity metody induktivně-deduktivní, dále komparace, deskripce, abstrakce a analogie.

Metodika výzkumu

V rámci nastavení konceptu výzkumu byly nejprve zvoleny vhodné lokality pro jeho realizaci. Jednalo se o místa se soustředěnou nabídkou cestovního ruchu, která jsou v odborné literatuře označována jako střediska cestovního ruchu. Cestovní ruch je mnohdy mylně pokládán za rozptýlené, plošně se rozvíjející a téměř všudypřítomné odvětví. Ve skutečnosti je ovšem územně koncentrován, často více než některá jiná odvětví. Terénní šetření proto v první fázi probíhalo na Mikulovsku, které je v posledních letech velmi turisticky exponovanou a oblíbenou destinací a místním podnikatelům v cestovním ruchu se navenek nebývale daří. Na druhou stranu jsou jejich podnikatelské aktivity spojeny s celou řadou problémů a bariér, které jinde nenajdeme, a jsou typické pro destinace v tomto stádiu životního cyklu destinace. Vedle toho probíhalo šetření také ve vybraných střediscích na Vysočině, která je specifická svou nabídkou v cestovním ruchu, obecným podnikatelským klimatem a podmínkami pro život. V těchto střediscích jsou malé a střední podniky konfrontovány zase s jinými bariérami a problémy, přičemž zde ale na druhou stranu zde existují velmi zajímavé příležitosti pro budoucí rozvoj cestovního ruchu.

Druhým významným faktorem ovlivňujícím vypovídací schopnost a závěry terénního šetření je volba respondentů z pohledu nabídky cestovního ruchu. Nabídku v cestovním ruchu je možné rozdělit na primární a sekundární. Složky primární nabídky cestovního ruchu jsou utvářejícími podmínkami pro uspokojení potřeb a požadavků návštěvníků regionu. Naproti tomu struktura, rozmístění a úroveň sekundární nabídky cestovního ruchu je určujícím faktorem využitelnosti regionu pro aktivity cestovního ruchu. Následující schéma znázorňuje, do jakých oblastí cestovní ruch proniká. Zřejmá je jeho průřezovost, ale také síla v podobě jemu vlastních odvětví, která vytváří (ubytovací služby, TIC, cestovní kanceláře).

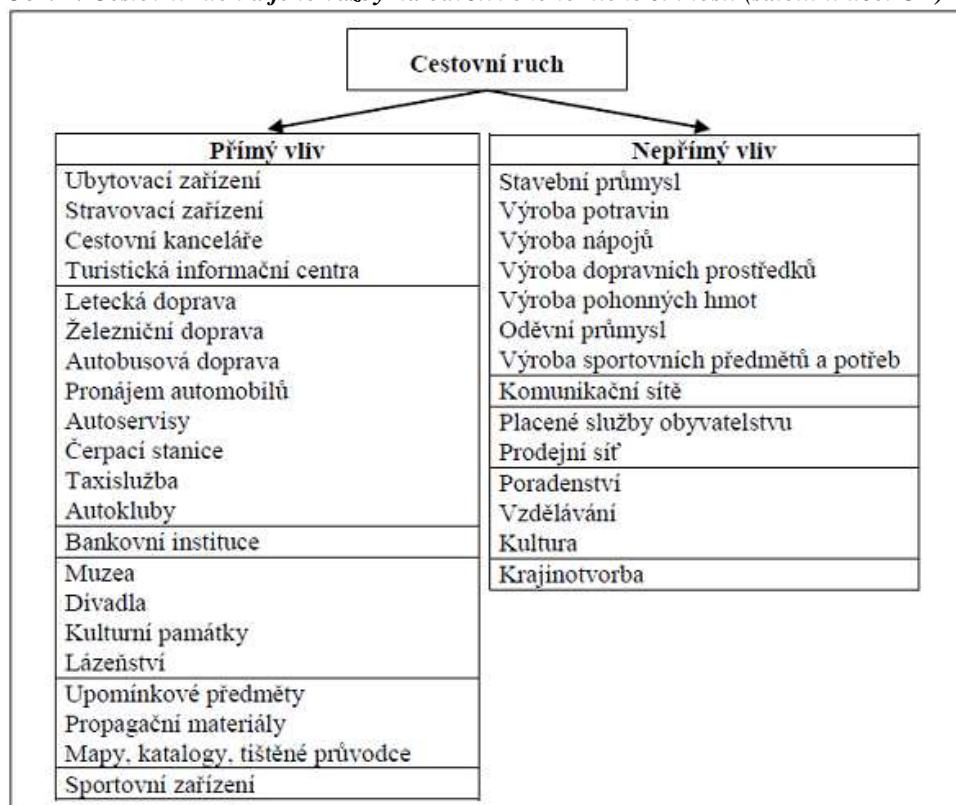
MSP jsou v rámci všech těchto ekonomických činností velmi výrazně zastoupeny. Nicméně pro účely tohoto výzkumu se jeví jako nejvhodnější poskytovatelé ubytovacích zařízení a provozovatelé turistických atrakтивit. Jednak tvoří nejvýznamnější část MSP v cestovním ruchu a jsou jimi také pokryty všechny zásadní formy cestovního ruchu v daných střediscích. Nehledě na fakt, že podnikání v cestovním ruchu často zahrnuje celou skupinu aktivit. Například ubytovatelé jsou ve většině případů také poskytovateli stravovacích služeb nebo často i provozovateli určité atraktivit. Z dostupných dat vyplývá, že k datu 16. 3. 2018 bylo v České republice registrováno 3 681 podnikatelských subjektů pod kódem NACE provozovatel ubytovacího zařízení (Bureau van Dijk, 2018). Současně je ale v České republice dlouhodobě evidováno více než 9 tis. ubytovacích zařízení (Český statistický úřad, 2018).

V dalším kroku byl sestaven dotazník jako základ celého terénního šetření. Dotazník byl rozdělen celkem do tří částí. První část obsahovala otázky s cílem identifikovat jednotlivé MSP dle jejich podnikatelských činností, velikosti, sídla, apod. Druhá část tvořila jádro dotazníku a byla složena z otázek, které zjišťovaly komplexní pohled MSP na veřejnou podporu (například v těchto oblastech: marketing, vzdělávání, koordinace aktivit, schopnost veřejného sektoru aktivovat spolupráci v dané destinaci a přispívat k růstu kvality nabízených služeb v destinaci, apod.). Třetí sada otázek se týkala poskytnuté podpory u každého konkrétního respondenta. Zkoumán byl zdroj, účel podpory, období, možnost alternativního financování, apod.

Výzkum mezi respondenty probíhal formou semi-strukturovaných rozhovorů většinou v místě jejich podnikání. Dotazník byl nejprve ověřován na několika málo respondentech a následně byl modifikován do finální podoby. Obecně byla ovšem s účastí v tomto výzkumu spojena poměrně velká neochota ze strany MSP k participaci na podobných aktivitách. V podstatě lze identifikovat dvě příčiny této neochoty. V současné době máme jednak období hospodářského růstu a podnikatelé v cestovním ruchu se „potýkají“ s vysokou poptávkou po svých službách. Necítí tak potřebu řešit neefektivnost veřejného sektoru a veškerý svůj čas věnují tomu, aby poptávku uspokojili. V druhé řadě je neochota zapříčiněna také nedůvěrou ve veřejný sektor obecně. Řada podnikatelů je

přesvědčena, že stejně svými názory a účastí v podobných šetřeních nic nezmění a jakékoli aktivity nebo čas strávený spoluprací s veřejným sektorem či akademickou sférou je ztrátou jejich času.

Obr. 1: Cestovní ruch a jeho vazby na odvětví ekonomické činnosti (satelitní účet CR)

Zdroj: Vystoupil, Šauer, Holešinská, Metelková (2006)

Rešerše odborné literatury

Prostřednictvím tohoto terénního šetření byly zjišťovány především potřeby MSP a bariéry, na které v běžné praxi tyto subjekty narážejí. Drtivá většina odborných autorů v cestovním ruchu se přitom shoduje, že úlohou veřejného sektoru je napomáhat tyto bariéry překonávat a celé odvětví cestovního ruchu nejrůznějšími nástroji aktivizovat. Jak by měla ale skutečně politika cestovního ruchu fungovat, aby byly její intervence co nejefektivnější? Jaké nástroje by měly být využívány a jaká struktura nositelů by měla být v systému nastavena? Na tyto aspekty politiky cestovního ruchu, na její efektivitu, legitimitu a způsob nastavení se dívá řada autorů odlišně.

Elliott (1997) například tvrdí, že je už z historického vývoje patrné, že oblast cestovního ruchu není schopna existovat bez zásahů veřejného sektoru. Na druhou stranu Page (2007) požaduje redukci zásahů veřejného sektoru na minimum. V jeho podání je veřejný sektor narušitelem tržního mechanismu, jehož činností vznikají neustále nové a nové instituce, které do cestovního ruchu zasahují, a které ke své činnosti vyžadují neustále více úředníků. S rostoucí mírou intervencionismu přestává být cestovní ruch pro podnikatele přitažlivý a výsledkem tak je jen neustále rostoucí závislost na veřejných zdrojích.

Zaslepení zastánci vládních zásahů si také často vůbec nepřipouštějí, že i jejich rozhodnutí se často mýjejí účinkem nebo dokonce danou situaci ještě zhorší. Rozhodování ve veřejném sektoru dle Haláska (2004) většinou přichází s velkým časovým zpožděním a je spojeno s nedostatkem informací a neschopností dostatečně posoudit náklady obětované příležitosti. Decizní sféra je také charakteristická tím, že její nositelé velmi často sledují soukromé zájmy politiků a úředníků namísto zájmů celospolečenských. Instituce veřejného sektoru navíc podceňují proces hodnocení veřejných projektů nebo jejich přínosy uměle nadhodnocují.

Hall a Jenkins (1995) ve své knize uvádějí, že politika cestovního ruchu je jen účelová záležitost, která často selhává při formulování přiměřených a správně orientovaných cílů. Mnohdy je dle jejich názoru založena na představě, že cestovní ruch je všelékem na jakékoli ekonomické, regionální či strukturální problémy. Přitom jsou ale principy udržitelnosti cestovního ruchu v praxi přehlíženy.

Nicméně obecně se v odborné literatuře (např. Copper, Fletcher, Gilbert a Wanhill, 1993, Hall a Jenkins, 1995, Elliott, 1997, Sharpley a Telfer, 2002, Veal, 2002, Šauer, 2008) obhajoba existence politiky cestovního ruchu a zásahů do tohoto tržního prostředí opírá o následující potřeby a bariéry, které musí veřejný sektor určitým způsobem napravit či saturovat:

- výstavba a obnova veřejné infrastruktury;
- marketing cestovního ruchu – jako nástroj pro narovnání informační asymetrie, která je v cestovním ruchu silnější jak v jakémkoli jiném odvětví;
- spolupráce – veřejný sektor jako iniciátor spolupráce všech aktérů v destinaci, která je v zájmu všech těchto aktérů a dlouhodobě vede růstu konkurenceschopnosti nabídky;
- lidský kapitál (vzdělávání) – práce v cestovním ruchu není často doceněna, což vede k faktu, že se cestovní ruch dlouhodobě potýká s problémem nekvalitní a nedostatečně vzdělané a motivované pracovní síly.

Přitom s postupující globalizací a tlakem na růst konkurenceschopnosti destinací se zvyšuje význam především spolupráce aktérů v destinaci (jejich síťování) a na kultivaci lidského potenciálu v cestovním ruchu. Hall a Page (2006) například tvrdí, že v cestovním ruchu jde především o nedostatek informací na straně nabídky i poptávky. Úlohou veřejného sektoru je pak alespoň částečně vyrovnávat tuto informační asymetrii, která způsobuje, že se tržní subjekty nerozhodují nejefektivněji (zde je velmi významné postavení marketingu cestovního ruchu).

Výstupy terénního šetření

Při zobecňování výstupů a zjištění z provedeného terénního šetření je v první řadě nutné zohlednit fakt, že výzkum probíhal v období hospodářského růstu. Drtivé většině podnikatelů v cestovním ruchu se momentálně daří, mají vysokou poptávkou po svých službách a tak ani aktuálně nepocítují potřebu jejich veřejné podpory. Výzkum je tak nutné realizovat dlouhodobě, aby byly zachyceny reakce respondentů v různých obdobích kolísání ekonomiky. Na druhou stranu jsou zde podnikatelé, kteří uvažují dlouhodobě, a z jejich odpovědí vyplývá, že je podpora ze strany veřejného sektoru pro cestovní ruch velmi důležitá a bez její přítomnosti by nebyl rozvoj tak rychlý a koordinovaný.

Ve střediscích cestovního ruchu, kde je dlouhodobě vysoká návštěvnost a poptávka po službách MSP je silná i v obdobích recese (zde Míkulovsko a okolí), častěji zaznívají názory, že bez veřejné podpory lze existovat a v podstatě o její existenci v cestovním ruchu podnikatelé ani často neví. Další respondenti potvrdili, že je veřejná podpora důležitá, pomáhá při rozvoji nabídky destinace, ovšem dalo by se bez ní existovat. Jsou si vědomi, že by bez její přítomnosti v minulosti nebylo středisko tam, kde v současnosti je. Vysoce navštěvovaná střediska a jejich podnikatelé tak spíše narážejí na limity dané prostorem či samotnou nabídkou. Další růst cestovního ruchu by tak byl v řadě případů spojen spíše už jen s degradací nabídky destinace.

Ve střediscích s dlouhodobě slabší poptávkou, a řekněme i s nižším potenciálem, je poptávka v současnosti také velmi silná (zde střediska cestovního ruchu na Vysočině). Stále se ovšem potýká se silnou sezónností. V těchto střediscích podnikatelé tvrdí, že veřejná podpora MSP v cestovním ruchu je potřebná, nicméně v minulosti zde selhávali především její nositelé při nastavování systému. Na dotační prostředky dosáhli v minulosti jen někteří, což v některých případech mohlo nabourat konkurenci v dané destinaci a poskytnout výhodu jen některým. Současně byly dotační prostředky většinou spojeny s vysokou administrativní zátěží, kterou nebyli schopni podnikatelé zvládnout a mnohdy museli vyhledat dotační poradce či konzultanty. Z výpovědí respondentů při tom zaznívá, že se často jednalo o draze poskytnuté služby nebo podvodné jednání těchto lidí. I tento fakt výrazně přispívá k růstu transakčních nákladů poskytování této veřejné podpory.

Obecně oslovení podnikatelé připisují veřejnému sektoru významnou úlohu především v oblasti zabezpečení veřejné infrastruktury a dalších veřejných statků, bez nichž by cestovní ruch v podstatě neexistoval. Oceňují, že je zde i přes řadu neefektivních rozhodnutí snaha tuto infrastrukturu rozvíjet, obnovovat a někdy se i inspirovat dobrými příklady v zahraničí. Současně si i uvědomují, že v marketingu a ve spolupráci aktérů tkví významná bariéra dalšího rozvoje, ale současně také velká příležitost do budoucna, jak dále cestovní ruch v jejich destinaci (středisku) rozvíjet. Na druhou stranu se i přes veškeré snahy tyto aspekty daří zlepšovat jen sporadicky i přesto, že se do nich již investovalo poměrně značné množství veřejných prostředků.

Obecně v odpovědích zástupců MSP také velmi často zaznívá, že celý systém veřejné podpory cestovního ruchu padá a roste s kvalitou lidského faktoru na straně nositelů politiky cestovního ruchu. Podnikatelé si stěžují, že se zástupci nositelů politiky cestovního ruchu často špatně jedná, jelikož nerozumí problematice cestovního ruchu komplexně. Jejich jednání je tak neefektivní a cestovnímu ruchu nepomáhá. Někteří respondenti jdou ještě dále a tvrdí, že činnost takto nekvalitních lidí, kteří jménem veřejného sektoru do cestovního ruchu zasahují, celý sektor jen dlouhodobě poškozují a narušují.

Závěr

Dosud provedené terénní šetření potvrzuje názory odborných autorů na existenci bariér, se kterými se malé a střední podniky v cestovním ruchu potýkají, a také na (ne)funkčnost a (ne)efektivitu veřejné podpory v cestovním ruchu. Na druhou stranu české prostředí je v cestovním ruchu natolik specifické, ať už ovlivněno českou mentalitou nebo podporou podnikatelských aktivit v cestovním ruchu prostřednictvím dotací, že část zjištění vycházejících z rozhovorů přímo se zástupci MSP je nová, neotřelá a dosud nepoznaná. Minimálně je zajímavé, že většina podnikatelů se nestaví k fungování veřejného sektoru až tolik kriticky. Za fungováním veřejného sektoru vidí především snahu, nikoli korupci a některá neefektivní rozhodnutí omlouvají nedostatečnou znalostí problematiky. Nicméně podporu formou dotací také nezavrhují i přesto, že dotace většina respondentů nikdy nezískala. V mnoha případech se dívají na soutěž o dotační peníze jako na soutěž, kterou dennodenně podstupují s ostatními konkurenčními subjekty na trhu.

Výše uvedené terénní šetření je součástí dlouhodobého výzkumu, kterému se autor věnuje. Na základě provedeného rozboru literatury, empirického poznání skutečnosti i s pomocí terénních šetření bude možné do budoucna identifikovat problémová místa v cestovním ruchu, kde a jak veřejný sektor selhává, kde je naopak jeho intervence nezbytná, jaké nástroje by k tomu měly být využity a jaká struktura nositelů je nejefektivnější. Cílem autora je po ukončení všech těchto výzkumných fází navrhnout model fungování politiky cestovního ruchu vůči malým a středním podnikům tak, aby byla veřejná podpora maximálně efektivní, cestovní ruch se v destinaci rozvíjel udržitelně a aby se postupně zvyšovala konkurenceschopnost nabídky destinace.

Podoba modelu bude vycházet z již provedené analýzy vazeb a specifik v odvětví. Na základě detailního poznání jednotlivých nástrojů podpory, bodů selhání při zvyšování konkurenceschopnosti a také s pomocí identifikovaných potřeb a bariér pro činnost MSP bude sestavena škála vhodných nástrojů. U jednotlivých nástrojů bude vymezena působnost i odpovědný nositel. Modelovány budou důsledky použití jednotlivých nástrojů na cestovní ruch a samotné MSP. Takovýto model bude sloužit jako doporučení pro subjekty veřejné správy, jakým způsobem by měl veřejný sektor fungovat, jaké podnikatelské prostředí by měl vytvářet, případně kdy a za jakých podmínek výrazněji intervenovat.

Literatura

- [1] BUREAU VAN DIJK, (2018). *Databáze AMADEUS - multikriteriální export dat*. [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://amadeus.bvdinfo.com>.
- [2] COOPER, Ch., FLETCHER, J., GILBERT, D., WANHILL, S., (1993). *Tourism: Principles and Practice*. Harlow: Prentice Hall, Longman. ISBN 027368406X.
- [3] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2018). *ČR od roku 1989 v číslech - cestovní ruch. Počet registrovaných subjektů v RES - cestovní ruch (1989-2016)*. [online]. [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-w0i9dxmghn#10>.
- [4] ELLIOTT, J., (1997). *Tourism: Politics and Public Sector Management*. London: Routledge, 1997. ISBN 0415071577.
- [5] HALÁSEK, D., (2004). *Rozhodování ve veřejném sektoru*. 1. vyd. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita. ISBN 8024805707.
- [6] HALL, C. M., JENKINS, J. M., (1995). *Tourism and Public Policy*. London: Thomson. ISBN 1861529988.
- [7] HALL, C., PAGE, S., (2006). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. London: Routledge. ISBN 0415335604.
- [8] PAGE, S., (2007). *Tourism management: managing for change*. Amsterdam: Elsevier. ISBN 9780750682053.
- [9] SHARPLEY, R., TELFER, D. J., (2002). *Tourism and Development: Concepts and Issues*. Clevedon: Channel View Publications. ISBN 1873150342.
- [10] ŠAUER, M., (2008). *Podpora cestovního ruchu z veřejných financí*. Doktorská disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.
- [11] VEAL, A. J., (2002). *Leisure and Tourism Policy and Planning*. Wallingford: CABI, 2002. ISBN 0851995462.
- [12] VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M., HOLEŠINSKÁ, A., METELKOVÁ, P., (2006). *Základy cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4205-2.